XVIII. YÜZYILIN SONUNDA OSMANLI-İSPANYA İLİŞKİLERİ: İLK İSPANYOL DAİMİ ELÇİSİ DON JUAN DE BOULIGNY ÖRNEĞİ

Hüseyin Serdar TABAKOĞLU[*]

ÖZET

Osmanlı ve İspanya devletleri 16. yüzyıl boyunca birbirleriyle mücadele etmişler ancak yüzyılın sonunda bu mücadeleyi diğer öncelikleri için terketmişlerdi. 17. ve 18. yüzyıllarda benzer şekilde güç kaybına uğrayan ve kurumları yıpranan Osmanlı ve İspanya devletleri benzer reform çalışmaları ile eski parlak günlerine dönmeye çalışmışlardı. 1782 yılında imzalanan ahidnâme ile İspanya ile doğrudan siyasi ve ekonomik ilişkiler kurulmuş ve ayrıca bir de tarafsızlık antlaşması imzalanmıştı. Böylece Osmanlılar 1770 Çeşme Baskını sonrası Akdeniz'deki güvenlik endişelerini bir ölçüde gidermiş oldular. İspanya bu antlaşmadan sonra ilk defa olarak İstanbul'a bir daimi elçi atamış, Don Juan de Bouligny 1783 yılında görevine başlamıştı. Bouligny elçiliğin kuruluşu, tercüman temini ve İspanyol esirlerin serbest bırakılmaları ile uğraşmıştı. Fransız ihtilâlinden sonra Avrupa'da yaşanan diplomatik gerilim İstanbul'a da yansımış ve Fransız yanlısı ve karşıtı diplomatlar arasında bir mücadeleye sebep olmuştu. İspanya 1796 yılında Fransa safına geçmiş ve İspanyol gemileri Napoleon'un Mısır'ı istila harekatına katılmışlardı. Bouligny ise Akdeniz'deki konsoloslarına Fransız filosuna lojistik destek emrini vermiş ve bu sebeple İngiliz ve Rus elçilerinin de baskılarıyla 1799 yılında sınırdışı edilmiş ancak İspanya ile dostane ilişkiler korunmuştu.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı, İspanya, ahidnâme, Bouligny, Fransız İhtilâli.

[*] Tarihçi-Siyaset Bilimci, htabakoglu@yahoo.com. 18. yüzyılda Osmanlı-İspanya ilişkilerine dikkatimi çeken ve bu konuda çalışmamı teşvik eden hocam Prof.Dr. Kemal Beydilli'ye sonsuz teşekkür borçluyum. Ayrıca çalışmalarımda ve İspanyolca öğrenmem konusunda bana destek olan Cervantes Enstitüsüne ve eski direktörü Pablo Martin Asuero'da teşekkür ederim.

THE RELATIONSHIP BETWEEN OTTOMAN AND SPAIN IN THE END OF XVIIIth CENTURY

ABSTRACT

The Ottoman and Spanish empires struggled for the control of the Mediterranean during the 16th century but they withdrew their forces from this conflict for other priorities at the end of the century. In the 17th and 18th centuries their power decreased and classical institutions were damaged. The Ottomans and Spanish tried to restore their former glory by reforming their institutions. The Ottomans and Spanish re-established their political and economic relations and signed a treaty of neutrality in 1782. Thus, the Ottomans had an important support against the Russian presence in the Mediterranean. Spain, after re-establishing relations with the Ottomans, appointed their first permanent ambassador to İstanbul and Don Juan de Bouligny started his mission in 1783. He worked to establish the embassy, find translators and dragomans, release the Spanish prisoners in the Ottoman lands. After the French Revolution, a struggle occured between the pro-French and anti-French diplomats in İstanbul. Spain signed an alliance with the Revolutionary France in 1796, and the Spanish vessels joined the French armada to occupy Egypt. Bouligny ordered the Spanish consulates in the Mediterranean to assist the French armada. That was why, the first Spanish permanent representative in İstanbul, Don Juan de Bouligny was declared *persona non grata* and deported in 1799. However, friendly relations with Spain was preserved.

Key Words: Ottoman, Spanish, ahidnâme, Bouligny, the French Revolution.

GİRİŞ

Osmanlı ve İspanya devletlerinin 16. yüzyılda Akdeniz'in kontrolü için mücadele etmesi dönemin en büyük siyasi ve ideolojik karşılaşmasını temsil etmektedir. Ancak 16. yüzyıla kadar doğrudan ve geniş kapsamlı bir çatışma gerçekleşmemiştir. Çünkü 14. ve 15. yüzyıllarda Osmanlı, Doğu Roma İmparatorluğu'nu ortadan

kaldırırken, İspanya da Endülüs müslümanlarının siyasi yapılanmalarına son vermekle meşguldü. Ayrıca bu iki devletin süper güç seviyesine ulaşmaları 16. yüzyılı bulmuştu. Zamanla Osmanlı ve İspanya imparatorlukları eski güç ve ihtişamlarını kaybetmişti. İngiltere ve Fransa gibi merkantalist ve emperyal güçler Avrupa ve Akdeniz'de üstünlüklerini kabul ettirmişlerdi.[1] 18. yüzyılın sonuna gelindiğinde Osmanlı ve İspanya devletleri ilk defa olarak bir barış antlaşması imzalayıp savaş haline son vermişler ve günümüze kadar devam edecek olan bir barış ve dostluk dönemi başlatmışlardı. Bu makalenin amacı 1782 yılında imzalanan Barış ve Ticaret Antlaşmasının gerçekleşme sebeplerini incelemek ve İstanbul'daki ilk İspanyol daimi temsilcisi olan Don Juan de Bouligny'nin başlıca faaliyetlerinden örnekler vermektir.

16. yüzyılda Osmanlı-İspanya ilişkileri birçok çalışmada genişçe incelenmiştir. Bu eserlerin başında Fernand Braudel'in *II.Philip Döneminde Akdeniz Dünyası* kitabı gelir.[2] Ünlü Alman tarihçi Leopold von Ranke bile Osmanlı-İspanya ilişkileri üzerine yazma gereği duymuştur. Fakat onun eseri modern tarihçinin taleplerini karşılamaktan uzaktır.[3] Andrew C. Hess özellikle yeni bir akım olan sınır tarihçiliği açısından Osmanlı-İspanya ilişkilerini ve Kuzey Afrika boyutunu ele almıştır. Ancak *the Forgotten Frontier* isimli eseri de 16. yüzyılla sınırlıdır.[4] Osmanlı-İspanya ilişkilerinin özellikle de 18. yüzyıldaki yansımalarının akademik çalışmalarda ihmal edildiği inkar edilemez. Yurtiçi ve yurtdışında yayınlanan birçok çalışma Akdeniz'de Osmanlı-İspanya mücadelesini konu almaktadır. Ancak 16. yüzyılın sonunda iki devlet bir ateşkes ile Akdeniz merkezli çatışmayı bırakıp neredeyse birbirini unuttuktan sonra neden 18. yüzyılın sonunda diplomatik ve ticari ilişkileri yeniden tesis etmeye karar vermişlerdir sorusu yeterince irdelenmemiştir.[5]

---

[1] Muzaffer Arıkan, Paulino Toledo, *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri* (Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995), 16-18, 27.

[2] Fernand Braudel, *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*, cilt I-II, çev. Sian Reynolds (Londra: Fontana/Collins, 1976).

[3] Leopold von Ranke, "Onaltıncı ve Onyedinci Asırlarda Osmanlılar ve İspanya Krallığı," *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, cilt VI (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971).

[4] Andrew C. Hess, *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*. (Chicago: The University of Chicago Press, 1978).

[5] Bkz. Hüseyin S. Tabakoğlu, "The Re-Establishment of the Ottoman-Spanish Relations in 1782," *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. Ed. Atabey Kılıç-Sibel Üst. Cilt 2/3 (Yaz, 2007).

Bu makale 18. yüzyılın sonunda Osmanlı-İspanya diplomatik ilişkilerinin yeniden tesisini ve İstanbul'da ilk daimi İspanyol elçisi olan Don Juan de Bouligny'nin görev süresini incelemeyi amaçlamaktadır. İspanya ahidnâmesini müzakere eden Don Juan de Bouligny, 1783 yılında İstanbul'a orta elçi olarak atanmış ve Fransız İhtilâlinin diplomatik kutuplaşması ve Napoleon'un Mısır'ı istilası üzerine Fransız yanlısı diğer diplomatlarla birlikte 1799 yılında sınırdışı edilene kadar görevini sürdürmüştür. İspanya devleti ile diplomatik ilişkilerin bu kadar geç kurulması arşiv kaynaklarımızı da etkilemiştir. Venedik veya Cenova devletlerinde olduğu gibi İspanya için ayrı bir ahidnâme defteri henüz ortaya çıkarılamamıştır. Ancak Başbakanlık Osmanlı Arşivinde bulunan İspanya Ahkâm Defteri 1783-1908 yıllarını kapsamakta ve önemli bilgiler içermektedir. Ayrıca Cevdet Hariciye ve Hatt-ı Hümâyun tasniflerinden de yararlanmak mümkündür. *Tarih-i Cevdet*[6] İspanya ile imzalanan ahidnâmenin hem müzakere sürecini anlattığı hem de tam metnini sağladığı için bu çalışma açısından kritik bir kaynaktır. Fransız İhtilâlinden sonraki gelişmeler ise Zinkeisen'ın *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*[7] eseri içinde bulunabilir. Bu makalede 18. yüzyıla kadar olan Osmanlı-İspanya ilişkileri bir özet olarak verildikten sonra 1782'de İspanya ile imzalanan ahidnâme ve ilk daimi İspanyol elçisi Don Juan de Bouligny'nin görev süresince başlıca faaliyetleri Osmanlı diplomasinin reform ve açılım faaliyetleri ışığında değerlendirilecektir.

XVIII. YÜZYILA KADAR OSMANLI-İSPANYA İLİŞKİLERİ

Osmanlı ve İspanya devletlerinin 16. yüzyılda karşı karşıya gelmesi bu dönemdeki Osmanlı-Habsburg çatışmasının bir yansımasıdır. Çünkü daha önceki yüzyıllarda iki devlet arasında bu yoğunlukta bir ilişki yaşanmamıştır. İspanya siyasi birliğini 15. yüzyılda Katolik hükümdarlar Aragorn Kralı Fernando ile Kastilya Kraliçesi Isabella'nın evlenmesi ile sağlamıştı. 1517 yılında Habsburg prensi Karl, I. Carlos olarak İspanya tahtına çıkmış[8], 1519 yılında ise V. Carlos olarak Kutsal Roma Germen İmparatoru seçilmiştir. Böylece Osmanlı'nın Balkanlar'da yayılmasından rahatsız olan Habsburg İmparatorluğu Osmanlı Devletine karşı İspanya'yı da içeren birleşik bir cephe oluşturmayı başarmıştır. Her ne kadar Habsburg İmparatorluğu muazzam kaynaklara sahipse de, bunların karşılığında oldukça çetrefilli bir problemler ağı vardı. V. Carlos, Kutsal Roma

[6] Ahmet Cevdet, *Tarih-i Cevdet* (İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1891).
[7] J.W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*, cilt VII (Gotha: 1863).
[8] J. H. Elliott, *Imperial Spain 1469-1716* (London: Penguin Books, 2002), 135-144.

İmparatoru olarak Almanya ve Hollanda'daki Protestan ayaklanmalarıyla, Fransa'nın düşmanca hareketleriyle ve hem Balkanlarda hem de Akdeniz'de Habsburg İmparatorluğu'na meydan okuyan Osmanlı Devleti ile uğraşmak zorundaydı. Çatışmanın Akdeniz ayağı 1532 yılında Andrea D'Oria komutasındaki İspanyol güçlerinin Mora yarımadasındaki Koron'u ele geçirmesiyle ortaya çıktı.[9] Osmanlılar 1529 yılında Viyana'yı kuşatmışlardı ve V. Carlos bunu ikinci bir defa olmasını önlemek istiyordu. Bu amaçla çatışmayı Osmanlı topraklarına taşımıştı. Fakat 16. yüzyılın denizcilik ve lojistik imkanları İspanya'nın Doğu Akdeniz gibi uzak bir sahada operasyon yapmasını neredeyse imkansız kılmaktaydı ve bu yüzden Koron elde tutulamadı.[10]

İspanyolların Koron'a cüretkâr saldırısından sonra Barbaros Hayreddin Paşa İstanbul'a çağrıldı ve kendisine Kaptan-ı Derya rütbesi verilerek, Akdeniz'de Osmanlı egemenliğini sağlama görevi verildi.[11] Cezayir'e zaten hakim olan Barbaros, bu kez Osmanlı maddi kaynakları ve insan gücünün de desteği ile 1534 yılında Tunus'u ele geçirdi. Fakat bu hareket V. Carlos'u dikkatini tekrar bölgeye çekti. Çünkü Tunus ve Sicilya arasındaki su yolunun kontrolünü Osmanlılara bırakmak, bütün Batı Akdeniz için bir tehlike olarak görülmekteydi.[12] 1535 yılında V. Carlos yaklaşık 26.000 kişilik bir güçle Tunus kıyılarına çıktı. Barbaros ise Tunus'u boşaltıp çekilmeyi uygun gördü. Bu zaferden güven duyan Carlos 1541 yılında Kuzey Afrika'daki Osmanlı egemenliğine son vermek için Cezayir'e saldırdı. Ancak olumsuz hava koşulları ve Cezayir'i savunan Hadım Hasan Ağa'nın karşı saldırısıyla Carlos kuvvetlerini tahliye etmek zorunda kaldı.[13]

V. Carlos Batı Akdeniz'deki Osmanlı varlığını sona erdirmek için savaşırken, Osmanlılar Kuzey Afrika'daki etkilerini daha da arttırıyorlardı. 1551'de Sinan Paşa komutasındaki Osmanlı kuvvetleri Trablus'u ele geçirdiler.[14] Carlos ise Akdeniz'deki deniz ötesi çatışmalara girmekten kaçınmaktaydı. Çünkü bu seferler hem çok masraflı hem de başarı ihtimali az seferlerdi. Aynı zamanda Avrupa'da Protestan hareketleriyle uğraşan Carlos Akdeniz odaklı çatışmaya bir daha böyle doğrudan katılmadı (Tunus ve Cezayir seferlerine V. Carlos bizzat katılmıştı.)[15] Diğer taraftan Avrupa'daki Protestanlar da

[9] Özlem Kumrular, "Koron Seferi: Uzak Topraklarda İmkansız Misyon," *Toplumsal Tarih*, no. 127 (Temmuz, 2004), 79.
[10] Kumrular, 78-79.
[11] Arıkan, Toledo, 38.
[12] Hess, 72.
[13] Hess, 74.
[14] Hess, 75-76.
[15] Hess, 75.

Habsburg imparatoru Carlos'la görüşmelerinde Balkanlar'da ve Akdeniz'deki Osmanlı tehdidini bir koz olarak kullanmaktan geri kalmıyorlardı.[16]

1556 yılında V. Carlos topraklarını kardeşi ve oğlu arasında bölüştürerek tahtı bıraktı. Buna göre Avusturya, Bohemya, Macaristan ve Hırvatistan kardeşi Ferdinand'a; İspanya tahtı, Hollanda ve İtalya'daki toprakları oğlu Philip'e bırakılmıştı. Böylece Güneydoğu Avrupa'daki Osmanlı tehdidini karşılamak Ferdinand'ın göreviyken, Akdeniz'deki Osmanlı saldırılarını bertaraf etmek de II. Philip'e düşüyordu.[17]

Philip birçok zorlukla karşılaştı: Fransızlarla husumet devam ediyor, Hollanda'daki Protestan ayaklanması yayılıyordu ve Osmanlılar Batı Akdeniz'deki İspanyol yerleşimlerini sürekli yağmalıyorlardı. Bu yüzden II. Philip önceliği Osmanlılarla mücadeleye verdi. 1559 yılında Fransızlarla barış[18] yaptıktan sonra Cerbe adasına saldırdıysa da Osmanlı güçleri tarafından bozguna uğratıldı. Bu yenilgiden sonra Philip Doğu Akdeniz'deki saldırıları askıya alıp, Batı Akdeniz'deki savunmaya ağırlık verdi.[19] 1565 yılında Orta Akdeniz geçiş yollarının güvenliği ve hıristiyan korsanların imhası için girişilen bir Osmanlı seferi ise Malta'da başarısızlığa uğradı.[20]

İspanya, Endülüs döneminden kalma önemli bir müslüman nüfusu barındırmaktaydı. *Moriscos* olarak adlandırılan İspanya müslümanları 1492'de son müslüman krallığı olan Benî Ahmer devletinin teslimiden sonra bir müddet normal yaşamlarına devam ettiler, Kraliçe Isabella bu müslüman nüfusu da kendi tebaası olarak benimsedi. Ancak Papa'nın ve İspanyol kardinallerin baskısıyla bu ortam zamanla değişti ve müslümanların asimile edilmeleri ve yasal olarak hıristiyan kaydedilmeleri politikası benimsendi. II. Philip döneminde müslüman adetlerini yasaklayan kanunlar yeniden gündeme geldi ve daha titizlikle uygulandı.[21] Philip protestanlarla ve müslümanlarla savaşan Katolik bir hükümdar olarak İspanya'nın kalbinde böyle bir müslüman nüfusa tahammül edemezdi.[22]

---

[16] Fisher Galati, *Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı, 1551-1555*, çev. Nevâl Öke (İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992), 116-117.
[17] Stephen J. Lee, *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*, çev. Ertürk Demirel (Ankara: Dost Kitabevi, 2004), 71-72.
[18] Hess, 78.
[19] Lee, 72.
[20] Hess, 84-85.
[21] Andrew C. Hess, "The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain," *The American Historical Review*, cilt 74 (Ekim 1968), 5.
[22] Hüseyin S. Tabakoğlu, "Osmanlı ile İspanya Müslümanları Arasındaki İlişkiler, " *Kültür: Üç Aylık Kültür, Sanat, Araştırma Dergisi, Endülüs Özel Sayısı* (Sonbahar 2007), 22-25.

Müslüman nüfus üzerindeki bu baskının bir sebebi de Osmanlıların Kuzey Afrika'da ve Batı Akdeniz'de hızla ilerlemeleri ve İspanya'daki müslüman nüfus tarafından kurtarıcı olarak beklenmesidir. 1568 yılında Morisco olarak adlandırılan bu müslüman nüfus bir kez daha baskıcı İspanyol yönetimine karşı isyan etmiş ve Osmanlılar da bu isyanı Kuzey Afrika'daki güçleri vasıtasıyla desteklemişlerdir.[23] Bu isyan ancak 1570'de Habsburg imparatorluğunun diğer bölgelerinden getirilen Don Juan de Austria komutasındaki kuvvetler tarafından bastırılabilmişti. Osmanlılar ise bu güç boşluğundan istifade edip Tunus'u 1569, Kıbrıs adasını ise 1570 yıllarında işgal etmişlerdi.[24]

Kıbrıs'ın işgali barış yanlısı Venedik politikasını değiştirmiş ve onu Papalık ve İspanya ile birlikte Kutsal İttifak'a doğru itmişti. İttifak 20 Mayıs 1570'te imzalanmış, birleşik kuvvetlerin başına Don Juan de Austria getirilmişti.[25] Hıristiyan ittifakı 200 kadar gemi toplamayı başarmıştı, ve ateşli silah üstünlüğüne sahipti. Hıristiyan donanması 7 Ekim 1571'de İnebahtı körfezi (Lepanto) önünde 230 kadırgadan oluşan Osmanlı donanması ile karşılaşmış ve ezici bir zafer kazanmıştır. Ancak Uluç Ali Paşa komutasındaki 30 kadar kadırga kaçmayı başarabilmiştir.[26] İnebahtı zaferinden sonra Don Juan de Austria 1573'te Tunus'u ele geçirmişti. Ayrıca burada İspanyol pozisyonunu güçlendirecek bir kale yapılması ve 8000 kişilik bir garnizon bulundurulması da uygun görülmüştü.[27] Her ne kadar Hıristiyan dünyası için psikolojik etkisi muazzam olsa da İnebahtı zaferi Kutsal İttifak güçlerince yeterince değerlendirilememiş ve stratejik olarak sömürülememişti.[28] Osmanlılar ise ertesi yıl yeni bir donanma yapmışlar ve Venedik'i barışa zorlamışlardır. 1574 yılında ise İspanyol güçlerinin bulunduğu Tunus geri alınmış ve böylece İnebahtı yenilgisinin rövanşı alınmıştı.[29]

Tunus'un Osmanlılar tarafından geri alınması aynı zamanda Akdeniz'de büyük ölçekli Osmanlı-İspanyol çatışmasının da sonu oldu. Her iki imparatorluk da stratejik önceliklerini yeniden

[23] Hess, *The Forgotten Frontier*..., 88-89 ve Hess, "The Moriscos...", 15.
[24] Tabakoğlu, "Osmanlı ile İspanya Müslümanları...", 22-25 ve Hess, *The Forgotten Frontier*..., 89.
[25] Braudel, cilt II, 1089.
[26] John F. Guilmartin, "The Tactics of the Battle of Lepanto Clarified: The Impact of Social, Economic and Political Factors on Sixteenth Century Galley Warfare," *New Aspects of Naval History: Selected Papers at the Fourth Naval History Symposium, United States Naval Academy 25-26 October 1979*, ed. Craig l. Symonds (Annapolis, Maryland: the United States Naval Institute, 1981), 10.
[27] Hess, *The Forgotten Frontier*..., 93
[28] Arıkan, Toledo, 116-118.
[29] Hess, *The Forgotten Frontier*..., 92-95 ve Braudel, 1137.

belirlemişler ve Akdeniz merkezleri çatışmayı eş zamanlı olarak terketmişlerdi. İspanyol imparatorluğu Amerika'daki kolonileriyle ilişkilerini tehdit eden İngiliz, Hollanda ve Fransız güçleriyle uğraşmakta, Osmanlı Devleti ise Akdeniz'de pahalı ve az kazanç getiren büyük operasyonlar yerine Doğu'da beliren siyasi ve ideolojik bir düşman olan Safevi İranı ile mücadele etmek zorundaydı. 1578 yılında Osmanlı-İspanyol ateşkes antlaşması imzalandı.[30] Daha sonraları İspanyollar bir barış antlaşması için çaba gösterdilerse de, İngiliz elçileri buna mani olmuşlardır.[31]

17. ve 18. yüzyıllarda Osmanlı ve İspanya devletleri güç dengesinde öncelikli konumlarını kaybetmişler ve dış tehditlere karşı daha açık hale gelmişlerdi.[32] Atlantik Okyanusu siyasi ve ekonomik çatışma alanı olarak Akdeniz'in yerini almıştı. Bu yeni mücadelenin başlıca aktörleri ve yeni konjonktürün büyük güçleri ise İngiltere, Hollanda ve Fransa gibi merkantilist devletlerdi. Bu güçler aynı zamanda Amerika'ya yayılmış olan İspanyol sömürge imparatorluğuna göz dikmişlerdi. Diğer yandan Osmanlılar ise Batı'da Avusturya, Kuzey'de ise Rus tehdidi ile uğraşmaktaydılar. Bu dönemde Osmanlılar ve İspanyollar benzer bir güç kaybına uğramışlar ve benzer sorunlarla uğraşmak zorunda kalmışlardır. Bu sorunların başında uzayan askeri çatışmalar ve bunların getirdiği ekonomik yükler gelmekteydi.

16. yüzyıl'da İspanya'nın emperyal politikalar üretmesi büyük ölçüde Kastilya'nın ekonomik ve insan gücü sağlamasındaki başarısıyla mümkün olmuştu. Fakat Kastilya'nın 17. yüzyılda da bu rolü sürdürmesi mümkün görünmemekteydi.[33] Bu sorunlara ek olarak İspanya'nın iç ticareti bile başta Fransız olmak üzere yabancı malların egemenliğindeydi. 17. yüzyılda İspanya mamul mal ithal eden ve ham madde ihraç eden bir ülke haline gelmişti.[34] İngiltere ve Fransa da uluslararası ticareti büyük ölçüde kontrol altına almışlardı. 1701-1713 İspanya Veraset Savaşı ile Habsburg hanedanının yerini Bourbonlar almış ve İspanya bir reform ve yeniden yapılanma dönemine girmiştir.

[30] Kemal Beydilli, "İspanya," *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, cilt 23 (İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2001), 165.
[31] Akdes Nimet Kurat, *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953), 154-157.
[32] Leopold von Ranke, "Onaltıcı ve Onyedinci Asırda Osmanlılar ve İspanya Krallığı," *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*, cilt VI (İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971), 118.
[33] John H. Elliott, "The Decline of Spain," *Past and Present*, no. 20 (Kasım, 1961), 56-60.
[34] Henry Kamen, "The Decline of Spain: A Historical Myth?," *Past and Present*, no. 81 (Kasım, 1978), 24-30.

17. yüzyılda Osmanlı Devleti'nin Avrupa siyasetinde önemli bir ağırlığı vardı. Ancak 16. yüzyılda olduğu gibi antlaşmalar tek taraflı olarak dikte ettirilemiyordu. 1606 Zitvatorok Antlaşması ile diplomaside müzakere ve eşitlik ilkeleri kabul edilmişti. Avrupa'nın kalbine yönelik son Osmanlı saldırısı 1683 yılında Viyana'yı hedef almıştı. Bu hareket Avrupa devletleri arasında Kutsal İttifak'ın oluşmasına sebep olmuş ve 16 yıl süren savaşlar sonunda Karlofça Antlaşması müzakere ve eşitlik ilkeleri temelinde imza edilmiştir. Osmanlılar bir zamanlar olduğu gibi tek taraflı olarak antlaşma şartları belirleyerek onları dikte ettirme gücünü kaybetmişlerdi. [35]

Osmanlılar ve İspanyollar 17. ve 18. yüzyıllarda benzer bir güç kaybına uğramışlar ve dış tehditlere daha açık hale gelmişlerdi. Her iki devlette de kuşkusuz yöneticiler bu durumun bilincindeydiler ve hükümdarlarına benzer reform önerileri getirdiler. Ordunun modernleştirilmesi, mali yapının etkinliğinin ve verimliliğinin arttırılması, üretimin ve vergi gelirlerinin arttırılması ve merkezi idarenin güçlendirilmesi bu önerilerden bazılarıdır. Osmanlı ve İspanya devletleri değişen güç dengesinin farkındaydılar ve bu değişimin olumsuz etkilerini tersine çevirmek için gündeme getirdikleri reform çalışmalarını 16. yüzyıldaki güç ve ihtişamlarına duydukları özlemle gerçekleştirmişlerdir.

XVIII. YÜZYILDA OSMANLI DİPLOMASİSİ: REFORM VE AÇILIM

18. yüzyılın sonunda III. Selim yönetiminde Osmanlı Devleti askeri ve teknik alanlarda olduğu kadar diplomasi alanında da önemli reformlar gerçekleştirmişti. Bu dönemdeki en önemli gelişme Avrupa başkentlerine ilk defa olmak üzere daimi elçiler gönderilmesiydi.[36] Bu tarihe kadar Osmanlı Devleti sadece "belli amaçlar için" (*ad hoc)* elçi göndermeyi tercih etmişti. Bu elçilerin görevleri arasında cülus bildirileri, tahta çıkış kutlamaları, antlaşmaların onaylanmaları, barış

[35] Rifa'at Ali Abou-El-Haj, "Ottoman Diplomacy at Karlowitz," *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), 89-113 ve Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, cilt IV, çev. Nilüfer Epçeli, kont. Kemal Beydilli (İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005), 231.

[36] Thomas Naff, "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807," *The Journal of American Oriental Society*, (1963), 295-297, 303-304 ve Mehmet Alaaddin Yalçınkaya, "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre," *Osmanlı*, cilt I (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 663-664, Ali İbrahim Savaş, "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi," *Osmanlı*, cilt I (Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999), 648-649, Ömer Kürkçüoğlu, "The Adoption and Use of Permanent Diplomacy," *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), 131-136.

müzakereleri ve sınır belirleme işlemleri vardı.[37] Avrupa ile sürekli bağlar ise İstanbul'daki yabancı elçiler vasıtası ile korunmaktaydı ve "tek taraflı (unilateral)" bir diplomasi anlayışı mevcuttu. Ancak III. Selim ile girişilen reform süreci içinde diplomatik ilişkilerde "mütekabiliyet (reciprocity)" ilkesi resmen benimsendi.[38]

17. yüzyıldan itibaren Reisü'l-küttâb'ın dış ilişkilerin yürütülmesindeki rolü belirginleşmeye başlamış ve 18. yüzyıla gelindiğinde Reis efendi Osmanlı diplomasisinin yürütülmesinde en önemli figür haline gelmişti. Bu figürün karar verme sürecindeki ağırlığı ve etkinliği İstanbul'daki siyasi güç dengesine göre değişmekteydi.[39] Dış politikanın yürütülmesinde bir diğer unsur Divân-ı Hümâyun baş tercümanı idi**.** Bu tercümanlar 18. yüzyıla gelindiğinde Avrupa dil ve kültürüne aşina olan Fenerli Rumlar arasından seçilmekteydi ve görevleri yabancı elçiliklerle veya onların tercümanları ile teması sağlamaktı.[40]

Osmanlı Devleti 18. yüzyılın başından beri genişlemekte olan Rusya'nın hedefindeydi. Rusya kara parçası içine hapsolmuş bir devlet olarak bu izolasyondan kurtulmak için sıcak denizlere açılma politikasını gündeme getirmişti. Büyük Petro Rusya'yı içinde bulunduğu coğrafi çıkmazdan çıkarmak için İsveç, Polonya ve Osmanlı Devleti ile savaşmıştır. Ruslar 1696 yılında Karadeniz'e açılmada önemli bir anahtar olan Azak kalesini ele geçirmişlerdi. Ancak Osmanlılar 1711 yılında Prut Seferinde Rus kuvvetlerini yenilgiye uğratınca Azak Osmanlılara geri verilmişti.[41] Güneye ilerleyişi Osmanlılar tarafından engellenen Büyük Petro gücünü Baltık Denizinin kontrolü için İsveç ve Polonya ile mücadeleye yöneltti.[42]

Büyük Petro'nun Baltık Denizi'ne ve Karadeniz'e açılma ve yayılma politikası 18. yüzyıl Rus dış politikasının ana ekseni olarak onun varisleri tarafından devam ettirildi. Rusya Baltık'ta İsveç ile mücadele ederken, Osmanlılar Karadeniz'de Rus genişlemesini engelliyorlardı. Ancak 1768-1774 yılları arasında gerçekleşen Osmanlı-Rus Savaşı ile Osmanlılar önemli yenilgiler yaşamış, bu savaş sonunda imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ile Kırım Hanlığı bağımsız hale gelmişti. Bağımsız bir Kırım Ruslar için daha

[37] Bülent Arı, "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period," *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev, (Hampshire, Palgrave Macmillan, 2004), 48.
[38] J. C. Hurewitz, "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion From Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century," *Belleten*, XXV, no. 99 (Temmuz, 1961), 461.
[39] Naff, 296-299.
[40] Naff, 299-301.
[41] Merriman, 298.
[42] Merriman, 299.

kolay bir av olacaktı. Bu dönemde Osmanlılar bütün stratejik düşüncelerini gözden geçirmelerine neden olacak iki önemli travma yaşamışlardı. Bunlardan birincisi 1770 Çeşme baskını ile bir şok yaratan Akdeniz'de Rus varlığı ve ikincisi de önemli bir müslüman nüfusa sahip olan Kırım'ın kaybı idi. Bu olaylar Osmanlıların Avusturya ve Rus saldırılarına karşı tek başlarına başarılı olamadığının göstergesiydi. Askeri gücün yetersiz kaldığı bu stratejik açmazdan çıkmanın tek yolu diplomasi ve müttefikler edinmekti.[43]

18. yüzyılın sonunda Osmanlı Devleti, Batı Karadeniz, Güneydoğu Avrupa ve Akdeniz olmak üzere üç önemli cephede Avusturya ve Rusya ile savaşmaktaydı. Askeri gücü bu üç cephede eş zamanlı saldırıları püskürtmeye yetmediği için Osmanlılar yüzyılın sonunda müttefikler edinmeye karar vermişlerdi. Bu dönemde üç devletle siyasi amaçlı yakınlık kurulmuş ve biri ile tarafsızlık, diğer ikisi ile de ittifak antlaşmaları imzalanmıştır. Bu ittifak sistemi üç ana eksenden oluşmaktaydı. Birincisi Akdeniz'deki Rus varlığına yönelik olarak İspanya ile 1782 yılında imzalanan Dostluk ve Ticaret Antlaşması (Ahidnâme) ve buna ilaveten Tarafsızlık Antlaşması idi. İkinci eksen olan 1789'da İsveç ile imzalanan ittifak ile Baltık'taki Rus filosunun hareketi kısıtlanacaktı. Ve sonuncu olarak 1790'da imzalanan Prusya ittifakı ile Kıta Avrupa'sında hem Avusturya hem de Rusya'ya karşı önemli bir müttefik elde edilmiştir.

1770'de Çeşme'de Osmanlı donanmasını imha eden Rus filosu Baltık denizinden çıkmış, İngilizlerin teknik desteği ile güneye inmeyi başarmıştı. Rusya ile ortak mücadele için İsveç ile ilk ittifak antlaşması 1740[44] yılında imzalanmıştı ve ikinci bir ittifak antlaşması 18. yüzyılın sonunda Osmanlı stratejik ihtiyaçlarına cevap verebilirdi. Bu yüzden İsveç ile ikinci bir ittifak antlaşması 1789 yılında imzalanmış ve böylece ortak düşman Rusya'ya karşı bir cephe oluşturulmuştur.[45] Osmanlılar, Avusturya'yı dizginlemek için ise Prusya ile yakınlaşmayı uygun gördüler. Prusya Avrupa'da kendini kabul ettirmiş bir askeri güç olarak Osmanlı Devleti'nin stratejik sorunlarını gidermesine yardımcı olabilirdi. Prusya ile ittifak antlaşması 1790 yılında imzalandı. Bu antlaşma ile hem Rusya hem de Avusturya'ya karşı savunma amaçlı bir ittifak sağlanmış oldu.[46] 1782 yılında İspanya Krallığı ile bir ittifak olmasa bile bir Dostluk ve

[43] Naff, 310, Yalçınkaya, 663 ve Savaş, 655.
[44] İ. H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt IV, Bölüm I (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978), 294.
[45] Uzunçarşılı, 543-546.
[46] Kemal Beydilli, *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki* (İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984), 67-70.

Ticaret Antlaşması, ve buna ek olarak bir de Tarafsızlık Antlaşması imzalanmıştır.

OSMANLI-İSPANYA DİPLOMATİK İLİŞKİLERİNİN YENİDEN KURULMASI

Daha önce Sicilyateyn Kralı olan III. Carlos (1759-1788) 1759 yılında İspanya kralı olarak tahta çıkmıştı. Bourbon hanedanından bir aydınlanma devri hükümdarı olan Carlos bir ülkenin kalkınmasında ticari faaliyetlerin önemini kavramıştı. Sicilyateyn Kralı iken 1740 tarihli Ticaret ve Dostluk Antlaşması (Ahidnâme) ile Osmanlı-Sicilyateyn ilişkilerinin normalleştirilmesinde önemli rol oynamıştı.[47] III. Carlos İspanya kralı olduğu zaman benzer bir ticaret ve dostluk antlaşmasını Osmanlı ve İspanya devletleri arasında da yapmayı amaçlamıştı. Böylece İspanya 16. yüzyıldan beri pek çok kez savaştığı Osmanlı Devleti ile ilk defa dostane ilişkiler kuracak ve Doğu Akdeniz ticaretinde Fransa gibi aracılardan kurtulmuş olacaktı.

İspanya Kralı III.Carlos, III. Mustafa (1757-1774) döneminde ilk defa Osmanlı-İspanya ilişkilerini normalleştirmek için teşebbüste bulundu. Ancak görüşmelerden sorumlu Koca Ragıp Paşa'nın 1763'te ölümü üzerine müzakereler kesildi.[48] Bu olumsuz durumdan yılmayan III. Carlos 1779 yılında Don Juan de Bouligny'i tam yetkili elçi olarak, barış ve ticaret antlaşması müzakere etmek için İstanbul'a gönderdi.[49] İspanyol tarafının bu yakınlaşmadan iki temel beklentisi vardı. Birincisi gereksiz aracılardan kurtulup, Osmanlı Devleti ile doğrudan siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmak ve ikincisi de Kuzey Afrika'da üslenmiş bulunan gazilerin (Cezayir, Tunus ve Trablus ocakları) İspanyol sahillerine ve ticaret gemilerine saldırmalarını engellemekti.[50]

Osmanlı Devleti ise İspanya ile doğrudan ilişkilerin kurulmasında acele etmemekle beraber, İspanya ile yakınlaşmadan elde edilebilecek siyasi ve askeri faydaları düşünmekteydi. 1770 Çeşme Baskını sonrası Akdeniz'de güvenlik kaygıları artmış olan Osmanlı Devleti İspanyol heyeti ile müzakerelere başlama kararı aldı. Akdeniz'de Rus tehdidine karşı İspanya ile bir ittifak ihtimali

[47] İsmail H. Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, cilt IV, bölüm II (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983), 240.
[48] Cevdet, cilt II, 184.
[49] Tabakoğlu, "The Re-Establishment of …", 510-515.
[50] …para contener las regencias de Africa… todo el norte de Africa dependia directa o indirectamente de Estambul… (...Kuzey Afrika korsanlarını kontrol etmek için... Kuzey Afrika doğrudan veya dolaylı olarak İstanbul'a bağlı) Antonio Dominguez Ortiz, *Carlos III y la Espana de la Ilustracion* (Madrid: Alianza Editorial, 1990), 111-112 ve Luis M. E. Recio, Agustin G. Enciso, *Historia de Espana: Los Borbones en el Siglo XVIII (1700-1808)*, (Madrid: Editorial Gredos, 1991), 638-639.

müzakerelerde sürekli gündeme gelecekti. İspanyol yönetiminin ise bu yönde bir girişimi veya isteği yoktu. İspanyol tarafı Osmanlı Devleti ile yakınlaşmayı sadece siyasi ve ekonomik ilişkilerin normalleştirilmesi amacıyla düşünmekteydi. Osmanlılar ise diplomaside benimsemekte oldukları mütekabiliyet esasını savunmaktaydılar. Onlara göre İspanyollar Osmanlı sularında ticaret yapma hakkına sahip olacaklar ise buna karşılık Osmanlı tarafı da bir takım "siyasi" faydalar elde etmeliydi.

Müzakere Süreci

Don Juan de Bouligny'nin başkanlık ettiği İspanyol heyeti Osmanlı ile Sicilyateyn arasında 1740'da imzalanmış olan ahidnâme'nin Osmanlı-İspanya ahidnâmesi için görüşmelerde temel alınmasını istediler.[51] İspanya'nın görüşlerini hemen reddetmeyen Osmanlılar, Sicilyateyn ile yapılmış olan antlaşmanın İspanya ile yapılamayacağını. Çünkü Sicilyateyn'in siyasi ve ekonomik gücünün İspanya ile denk olmadığını söylemişlerdi. Sicilyateyn nispeten küçük bir devlet olduğu için Osmanlılar herhangi bir siyasi amaç peşinde koşmamışlardı. Ancak İspanya gibi büyük bir devletden birçok siyasi ve ekonomik fayda sağlamak mümkündü. Osmanlılar Çeşme baskını sonrası değişen stratejik öncelikleri doğrultusunda İspanya ile bir ittifak antlaşması yapmayı umuyorlardı.

1779 yılında İspanya ile müzakere sürecini yöneten Reisü'l-küttâb Abdürrezzak Efendi Osmanlı taleplerini Cebelitarık boğazının Osmanlının düşmanlarına kapatılmasını ve İspanya'daki müslüman esirlerin serbest bırakılmaları olarak belirtmişti. Buna karşılık Bouligny Cebelitarık boğazının İspanya kontrolünde olmadığını söylemişti.[52] Bu arada Reisü'l-küttâb'lığa Halil Hamid Efendi gelmişti. Bouligny Madrid'e danıştıktan sonra müslüman esirlerin İstanbul'a gönderilebileceğini söylemişti.[53] 1779 Ağustos ayında Kırım meselesini görüşmek üzere toplanmış olan Osmanlı devlet adamları İspanya ile yürütülen mükareleri de ele almışlardı.[54] Müzakerelerde alınması gereken pozisyon kararlaştırılamadığı için bu toplantıda bulunmayan Sadrazam'ın fikrini almaya karar verdiler.[55] Bu arada İspanya İngiltere'ye savaş ilan etmiş ve Cebelitarık'taki İngiliz kuvvetlerini kuşatmıştı. Bouligny kuşatılmış olan Cebelitarık üzerine, Kuzey Afrika gazilerinin saldırılarını önlemeye karşılık birtakım vaatlerde bulunmaya çalışmışsa da İspanyol başarısından emin

[51] Cevdet, II, 184.
[52] Cevdet, II, 184-185.
[53] Cevdet, II, 185.
[54] Beydilli, "İspanya", 166.
[55] Cevdet, II, 185.

olmayan Osmanlılar temkinli davranıp bu önerileri kabul etmemişlerdi.[56]

İspanya ile bir ahidnâme imzalama hususunda çok da hevesli olmayan Osmanlılar, İspanya ile ilgili olmayan bir takım meseleler ortaya atarak Bouligny'den kurtulmaya karar verdiler.[57] Bouligny'den bir süre haber alamayan Osmanlılar başarılı olduklarını düşünüyorlardı. Ancak 7-8 ay sonra Eylül 1780'de Sicilyateyn elçisi Bab-ı âli'ye Bouligny'nin bir yere gitmediğini ve hala İstanbul'da bulunduğunu söyledi. Ayrıca kendisinin de müzakere sürecine yardım ile görevlendirildiğini iletti.[58] Bir süre sonra Bouligny iki soru ile yeniden ortaya çıktı. İlk konu gemilerin pozisyonları ile ilgiliydi: *Osmanlı ve İspanya gemileri açık denizde karşılaştıkları zaman birbirlerine nasıl davranacaklardı? Düşmanca mı yoksa dostça mı davranmalıydılar?* Diğer konu İspanya'nın Kuzey Afrika gazileri ile olan ilişkileri ile ilgiliydi. İspanya onlarla barış yapmak istiyordu: "*Osmanlılar Kuzey Afrika gazilerini İspanya ile barışa teşvik etmek için bir ferman verebilirlermiydi?"* Osmanlılar ise bu konuların Kaptan-ı Derya'nın yetkisinde olduğunu belirtip, onun başkente dönüşünün beklenmesi gerektiğini söylediler.[59] Böylece Bouligny'nin görüşmelerde ilerleme amacı başarısızlığa uğramış ve Osmanlıların görüşmeleri yavaşlatma ve Bouligny'yi bezdirme çalışmaları başarı ile devam etmiştir.

Süleyman Fevzi Efendi Reisü'l-küttâb olduğu zaman Bouligny Osmanlı tarafına iki talep daha iletti. İlk talep Kuzey Afrika gazilerinin İspanya ile barışa teşvik etmek için bir ferman verilmesi ve ikincisi de Sicilyateyn ahidnâmesinin İspanya'yı da içine alacak şekilde genişletilmesiydi.[60] Buna karşılık Osmanlılar İspanya ile siyasi bir yakınlaşma peşindeydiler. 1781 yılında İspanyol taleplerini değerlendiren Osmanlı tarafı Sultan I.Abdülhamid'in (1774-1789) talimatı ile haftalık görüşmelere başlama kararı aldı. İsveç kralı Osmanlı-İspanya yakınlaşmasına yardımcı olmak için İstanbul'daki maslahatgüzarına görüşmeleri desteklemesini bildirdi. İspanya'nın Rusya karşıtı tarafta tutulması İsveç için de hayati önemdeydi.[61] Osmanlı-İspanya barış görüşmelerine Reisü'l-küttâb Süleyman Fevzi Efendi, Beylikçi Hayri Efendi, Don Juan de Bouligny ve tercümanı ve İsveç elçilik dragomanı Ignatius D'Ohhson katıldılar.[62]

[56] Beydilli, "İspanya", 166.
[57] Cevdet, II, 185-186.
[58] Beydilli, "İspanya", 166.
[59] Cevdet, II, 186-187.
[60] Cevdet, II, 187-188.
[61] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Cevdet Hariciye*, no. 4420.
[62] Cevdet, II, 188-189 ve Beydilli, "İspanya", 167.

Süleyman Fevzi Efendi görüşmelerde bir temel olması gerektiğini söylediği zaman Bouligny Sicilyateyn ahidnâmesinin bir temel olarak alınmasını önermişti. Ancak Süleyman Fevzi Efendi zaman ve mekanın değiştiğini öne sürmüştü. Osmanlı tarafına göre Sicilyateyn ile ahidnâme imzalanırken herhangi bir siyasi beklenti yoktu. Ancak İspanya gibi büyük bir devletle benzer bir ahidnâme imzalarken siyasi menfaat beklemek doğaldı.[63] Osmanlılar imzalanması görüşülen Barış ve Ticeret Antlaşması (ahidnâme) ile birlikte bir ittifak peşindeydiler. Bouligny İspanya'nın Osmanlı Devletinin dostu olduğunu söylemiş buna karşılık Osmanlı tarafı bu dostluğun yazılı bir şekilde gösterilmesi gerektiğini vurgulamışlardı. Osmanlı diplomasi taktiklerinden bunalan Bouligny sonunda isyan etti: "*üç yıldır görevdeyim, bir yılı yollarda geçti. Neden bana olumlu veya olumsuz bir cevap vermiyorsunuz*?" buna karşılık Osmanlı cevabı ise devlet işlerinin acele ile görülemeyeceği idi.[64]

İkinci toplantıda Don Juan de Bouligny daha önce ilettiği taleplere cevap verilmesini istedi. Süleyman Fevzi Efendinin cevabı ise antlaşmanın temeli belirlendikten sonra maddelere geçilebileceği yönündeydi. Bouligny Osmanlı Devletinin İspanya'nın tarafsızlığından ve dostluğundan emin olabileceğini ancak kendisinin Sicilyateyn ile imzalanan barış ve ticaret antlaşmasından başka birşey imzalamaya yetkili olmadığını belirtti. Osmanlı tarafı ise iyi niyet ve sözlerin devletlerarası ilişkilerde bir anlam ifade etmediğini ve bu sözlerin yazılı olması gerektiğini bildirdi.[65] Üçüncü toplantıda Bouligny tarafsızlık karşılığında Fransa kralına verilmiş olan *Padişah* ünvanının İspanya kralına da verilmesini istedi. Süleyman Fevzi Efendi Fransa kralına bu ünvanın ancak uzun süren bir ittifak ve dostluk döneminden sonra verildiğini söylemişti. Ayrıca İspanya tarafsızlık karşılığında birşey talep edemezdi. Çünkü şu anda zaten tarafsız durumdaydı.[66]

Müslüman esirlerin serbest bırakılması, Kuzey Afrika gazilerinin İspanya ile barışa teşvik için verilecek ferman ve hıristiyan korsanların Osmanlı tarafına saldırılarının engellenmesi gibi konularda müzakereler hemen hemen tamamlanmıştı.[67] Birçok madde üzerinde uzlaşma sağlanmış iken Bouligny Osmanlı Devletinin de İspanya'nın düşmanlarına yardım etmemesi gerektiğini söyledi. Bu hassas bir konuydu. Çünkü Kuzey Afrika gazilerinin statüleri çok açık değildi: bunlar görünürde Osmanlı'ya bağlı olmakla beraber çoğu

[63] Cevdet, II, 190.
[64] Cevdet, II, 190-191.
[65] Cevdet, II, 191-192.
[66] Cevdet, II, 192-193.
[67] İbid.

zaman bağımsız hareket ediyorlardı. Sonuç olarak antlaşmada *düşman* terimi yerine *hıristiyan* kelimesi geldi ve *hıristiyan devletlerle savaş hali* olarak belirlendi. Böyle bir uygulamanın sebebi islam hukukuna göre Osmanlı Devletinin müslüman bir güç olarak, kendisinden yardım isteyen Kuzey Afrika gazileri veya Fas gibi müslüman devletlere yardım zorunluluğuydu.[68]

Bouligny hala Kuzey Afrika gazilerinin İspanya ile barış yapma isteği varsayımıyla Osmanlı Devletinden İspanya ile barışın sakıncasının olmadığına dair ferman isteğini sürdürüyordu. Diğer yandan Kaptan-ı Derya konuyu araştırmış ve Süleyman Fevzi Efendi'yi bilgilendirmişti. Ona göre Kuzey Afrika gazileri hala İspanya ise savaşmaktaydılar, hatta yakın zamanda birkaç İspanyol gemisini ele geçirmişlerdi. Ayrıca geçimlerini bu tür akınlarla sağladıkları için İspanya ile barış yapma gibi bir arzuları da yoktu.[69] Bouligny bir kez daha Madrid tarafından uyarıldığını ve antlaşma içeriği olarak Sicilyateyn ahidnâmesinin dışına çıkamayacağını Osmanlı tarafına bildirdi. Bunun üzerine Divan-ı Hümayun tercümanı Bouligny ile buluşarak onun antlaşma imzalanıncaya kadar İstanbul'da kalmasını istedi. Bouligny ise Osmanlı tarafından kaynaklanan geçikme ve oyalamadan yakındı ve tehditlerde bulundu. Eğer Osmanlı Devleti İspanya ile bu barış ve ticaret antlaşmasını imzalamaz ise bütün Bourbon ailesi: Fransa, İspanya ve Sicilyateyn Osmanlı'ya yüz çevireceklerdi.

Yeni bir Avusturya-Rusya ittifak antlaşmasından şüphelenen Osmanlılar müzakereleri kesmeyi göze alamadılar. Ancak Bouligny'ye de bir karşı tehditte bulunmaktan da geri durmadılar. Eğer Bouligny müzakereleri keserek ülkesine döner ise bütün sorumluluk kendisine ait olurdu.[70] Hayri Efendi Reisü'l-küttâb olduktan sonra da müzakereler 1782 yılı içinde de devam etti. Hayri Efendi Kuzey Afrika gazileri ve İspanya'daki müslüman esirler konusunda bilgi almak için Kaptan Paşa'yı ziyaret etti. Kaptan Paşa Kuzey Afrika gazilerinin İspanya ise barışa zorlanamayacaklarını bunun yerine İspanya ile olan ilişkilerinin onlara bırakılması gerektiği yönünde görüş bildirdi. Yine Kaptan Paşa'ya göre esir değişimi konusu da imkansız idi. Çünkü donanma ve tersanelerde kullanılan esirlerin büyük çoğunluğu İspanyol idi ve onların iadesi durumunda yerleri doldurulamazdı. Diğer taraftan alınan istihbarata göre İspanya'da sadece 150, en fazla 200 kadar müslüman esir bulunmakta ve bunların da fidyeleri Kuzey Afrika gazileri tarafından ödenmekteydi.[71]

[68] Cevdet, II, 193.
[69] Cevdet, II, 193-194.
[70] Cevdet, II, 194-195.
[71] Cevdet, II, 197-198.

İsveç maslahatgüzarı da İspanya ile müzakerelerin olumlu bir şekilde sonuçlanması için Hayri Efendi'yi teşvik ediyordu. Tarafsızlık prensibinin İspanya ile imzalanacak barış ve ticaret antlaşmasına temel olmasına karar verildi. Ayrıca düzenlenen tarafsızlık antlaşmasına göre: Osmanlı Devleti İspanya'nın hıristiyan düşmanlarına yardım etmeyecek ve tarafsız kalacaktı. Fas ve Yemen gibi müslüman devletler bu duruma dahil edilmemişti. İspanya da Osmanlı Devletinin düşmanlarına yardım etmeyecek ve tarafsız kalacaktı. Ancak bu sefer de İspanya'nın Bourbon hanedanı ile bağlı olduğu Fransa ve Sicilyateyn antlaşma dışı bırakılmıştı. Osmanlı-İspanya barış antlaşması Kuzey Afrika gazilerine (Cezayir, Tunus ve Trablus ocaklarına) bildirilecek ve gerekirse onları da barışa teşvik için bir ferman verilecekti. Esirler meselesi Sicilyateyn antlaşmasında olduğu gibi halledilecekti. İspanya Malta ve Cenova korsanlarının Osmanlılara karşı saldırılarına engel olacaktı. Ve son olarak Osmanlı ve İspanya devletleri için faydalı olacak maddeler bu antlaşmaya eklenebilecekti.[72]

Osmanlı tarafı bu maddeleri Madrid'e onay için gönderilmek üzere Bouligny'ye verdi. İspanya kralı III. Carlos bu maddeleri onayladığını ve antlaşmanın 30 gün içinde sonuçlandırılmasını Bouligny'ye bildirdi. Uzun süren müzakereler ve İsveç maslahatgüzarının da desteği ile Osmanlı ve İspanya devletleri arasında Barış ve Ticaret Antlaşması (ahidnâme) ve Tarafsızlık Antlaşması 14 Eylül 1782'de imzalandı.[73]

Ahidnâme Metni

Osmanlı devletinin 14 Eylül 1782 tarihinde İspanya ile imzaladığı ahidnâme iki devlet arasında doğrudan siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmuştu. İmzalanan antlaşmanın içerik olarak diğer devletlerle imzalanan ahidnâmelerden pek bir farkı yoktu. Aşağıda antlaşma maddeleri özet olarak verilmiştir:[74]

1. Osmanlı ile İspanya devletleri arasında barış yapılmış ve ticarete izin verilmiştir.

[72] Cevdet, II, 200-201.

[73] "…en Constantinopla a 14 Septiembre de 1782." Bkz. *Articulos De Paz y Comercio Ajustados Con La Puerta Otomana en Constantinopla a 14 de Septiembre 1782 por el ministro plenipotenciario de S.M. el Sr. D.Juan de Bouligny y el de la misma Puerta El Haggi Seid Muhamed Baxa, gran visir. En virtud de los plenos poderes que se comunicaron y canjearon reciprocamente cuyos articulos fueron ratificados por el Rey Nuestro Senor en 24 de diciembre se 1782 y por la Puerta en 24 de abril de 1783 y sus ratificaciones canjeadas en Constantinopla el mismo dia 24 de abril, habiendo llegado a Madrid de la Puerta en noviembre del propio ano.* (Madrid: Imprenta Real, 1783), 23 ve *Historia de Espana*, 638-639.

[74] İspanya ile imzalanan ahidnâme metni için bkz. Cevdet, II, 338-343 ve ayrıca ispanyolca metin için bkz. *Articulos De Paz y Comercio Ajustados Con La Puerta Otomana en Constantinopla*... , 5-23.

2. İki devlet arasında gümrük vergileri karşılıklı olarak %3 oranında belirlenmiştir.
3. İspanya devleti Osmanlı limanlarında konsolos bulundurabilecekti.
4. Kutsal Topraklara giden İspanyol seyyahlara izin verilecekti. Osmanlı topraklarında ölen bir İspanyol vatandaşı veya tüccarı olur ise malları müsadere edilmeyecek, gerekli düzenlemeler görevli konsolosları tarafından yapılacaktı. (Osmanlıca metinde "seyyah" kelimesi geçerken İspanyolca metinde Kutsal Topraklara, Küdus'e yapılan "hac" eylemi vurgulanmaktadır.)[75]
5. Ticari davalarda, konsolos ve tercümanlarının davaya katılmasına izin verilecekti.
6. Osmanlı devleti sebepsiz yere bir İspanyolu tutuklamayacak, tutuklama takdirinde konsolosuna haber verilecekti.
7. Osmanlı vatandaşları ve tüccarları İspanyol topraklarında ticaret yapmakta serbest olacaklar, Alicante'de[76] bir konsolosluk açılacaktı.
8. Kötü hava koşullarında Osmanlı limanlarına sığınan İspanyol gemilerine yardım edilecekti.
9. Tarafların askeri gemileri birbirlerini rahatsız etmeyeceklerdi.
10. Osmanlı gemileri İspanyol limanlarında dostça karşılanacaklar ve gerekli karantina işlemlerine tabi olacaklardı.
11. Tarafların savaş gemileri açıkdenizde karşılaştıkları zaman birbirlerini bayrak açıp, top ateşi ile selamlayacaklar ve ticaret gemileri de birbirlerini bayrak ile selamlayacaklardı.
12. İspanyol vatandaşlarından biri ancak konsolosu veya onun tercümanı varlığında müslüman olabilecekti.
13. İspanyol gemileri korsan saldırısına uğrarda Osmanlılar İspanyollara yardımcı olacaklar, yağmalanan malların iadesi için uğraşacakalrdı.
14. Tarafların ellerinde bulunan esirlere kötü davranılmayacak ve bunların iadesine çalışılacaktı.

[75] "En el exercicio de la Religion, y en la peregrinacion de Jerusalen..." bkz. *Articulos De Paz y Comercio Ajustados Con La Puerta Otomana en Constantinopla...*, 7, karşılaştırma için bkz. Cevdet, II, 338-339.

[76] Alicante adı Osmanlıca metinde doğru ifade edilememiş veya okunamamıştır, ancak İspanyolca metinde Alicante kelimesi açıktır. "...que resida en la Ciudad de Alicante.." Bkz. *Articulos De Paz y Comercio Ajustados Con La Puerta Otomana en Constantinopla...*, 11, karşılaştırma için bkz. Cevdet, II, 339.

15. Kaçakçılık ihtimaline karşılık İspanyol gemilerinde gerekli aramalar yapılacaktı.

16. Osmanlı ve İspanyol gemileri birbirlerinin karasularında düşmanlarına karşı korunulacaklardı.

17. Osmanlı topraklarında bulunan korsanların İspanyol gemilerine saldırıları önlenmeye çalışılacak, zararlar tazmin edilecekti. Osmanlı-İspanya barışı Kuzey Afrika gazilerine bildirilecek ve bunlar İspanya ile barışa teşvik edileceklerdi.

18. Osmanlı ve İspanya devletleri tersanelerinde birbirlerinin düşmanı olan ülkeler için savaş gemisi inşa etmeyecek ve donatmayacaklardı. Tarafların limanlarına sığınan Osmanlı ve İspanyol gemileri korunacaktı.

19. İspanyol tüccarları için Osmanlı topraklarında barut, top ve silah hariç ticaret hakkı veriliyordu.

20. Osmanlı ve İspanyol para birimleri ticaretlerinde geçerli olacak ve bu ticarette ayrı bir vergi talep edilmeyecekti.

21. Ticari davalarda İspanyol gemilerine el konmayacak, İspanyol vatandaşlarından ayrı bir vergi talep edilmeyecekti. Osmanlı ve İspanya devletleri birbirlerine dostça davranacaklar ve tarafların yararına olan maddeler müzakere edildikten sonra bu antlaşmaya eklenebilecekti.

İstanbul'da İspanyol Temsilciliği

Osmanlı devleti ile barış ve ticaret antlaşmasını müzakere eden Don Juan de Bouligny İspanya devletinin İstanbul'daki ilk daimi temsilcisi oldu. Bouligny ailesinin ilginç tarihine burada kısaca değinmekte yarar vardır. Jose, Juan ve Fransisco kardeşler 18. yüzyılın ikinci yarısında köle ticareti ile uğraşmışlar ancak başarılı olamamışlardı. Babaları Marsilya'dan Juan Bouligny ve anneleri de Alicante'den Maria Paret idi. Juan ve Jose ticari faaliyetlerinde başarılı olamamış ve 1776 yılında iflas etmişlerdi. Diğer yandan bir asker olan Francisco İspanyol Amerikası'ndaki kariyerinde ilerlemiş ve Luisiana valiliğine kadar yükselmiştir. Son olarak ticarette başarılı olamayan Juan şansını İspanyol dışişleri hizmetinde denemiş ve elçi olarak İstanbul'a gönderilmiştir.[77]

İstanbul'da ilk İspanyol daimi temsilcisi olan Juan de Bouligny ilk olarak elçiliğin kuruluş çalışmaları ve tercüman temini ile uğraşmak zorunda kaldı. Ayrıca Osmanlı devletinin genel durumu

[77] htpp://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01371307544582795222257/p0000001.htm, 7 Mayıs 2007 ve Gilbert C. Din, *Francisco Bouligny: A Bourbon Soldier in Spanish Louisiana* (Batan Rouge and London: Louisiana State University Press, 1993), 4-5.

ile ilgili de raporların hazırlanmaları gerekiyordu.[78] Bouligny kısa sürede dragomanların sadece tercüme işiyle uğraşmadıklarını, aynı zamanda Bâb-ı âli ile olan ilişkilerde zorunlu aracılar olduklarını öğrendi.[79] İlk zamanlarda gayrimüslim Osmanlılar ve İtalyanlardan faydalandı.[80] Elçiliğin organizasyonunda Fransız modelini örnek alan Bouligny İspanyol asıllıların dil eğitimi için bir "Dil oğlanları okulu"nun kurulmasını önerdi. Bouligny ayrıca böyle bir okulun İstanbul'da kurulması halinde dil ile birlikte Türk kültür ve geleneklerini de öğrenmeleri mümkün olacağını da belirtmişti.[81]

1784 yılında Gabriel de Aristizabal komutasında küçük bir İspanyol filosu İstanbul'a vardı. Bu filo İspanya kralı III. Carlos'un Osmanlı sultanı I. Abdülhamid'e gönderdiği hediyeleri getirmişti.[82] Osmanlı devleti bu 4 İspanyol gemisinin önce karşılanması ve boğazlardan geçişi konusunda ve daha sonra da İspanya'ya dönüşlerinde ikmal ve güvenlik konularında yardımcı olunması için boğaz kaleleri ve sahil bölgelerindeki sivil ve askeri yetkililere emirler göndermişti.[83] Osmanlı ve İspanya devletleri arasındaki dostane ilişkiler kurulduktan sonra Bouligny Osmanlı devletinin önemli ticaret limanlarında konsolosluklar açma çalışmasına başladı. Bu çalışmada Selanik ve Halep önde gelen merkezlerdi.[84]

Bouligny'nin İspanya ile iletişimi de her zaman çok kolay olmuyordu. Örnek olarak: Bouligny'nin Balkanlar üzerinden İspanya tarafına gönderdiği adamı Arnavut Mehmet (?) eşkiyaların saldırısına uğramış ve soyulmuştu. Bir miktar nakit, değerli eşya ve en önemlisi de Bouligny'nin İspanya'ya gönderdiği tahrirat bohçasını yani resmi evrak ve mektupları çalınmıştı. Osmanlı devleti Edirne kadısına ve güvenlikten sorumlu bostancıbaşına emir göndererek sorumluların derhal yakalanıp, cezalandırılmalarını istemişti. Bununla da yetinmeyen Osmanlı devleti Edirne'ye gelişmelerin takibi için Divan-ı hümayun katiplerinden Ahmet Tevfik (?) adında bir temsilci

[78] Antonio Jurado Aceituno, "Bir Filolog Olarak Dragoman," *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 223.
[79] G. R. Berridge "Dragomans and Oriental Secretaries in the British Embassy in Istanbul," *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. A. Nuri Yurdusev (Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004), 151-159.
[80] Aceituno, 218-219.
[81] Aceituno, 219.
[82] Eloy Martin Corrales, "İspanya-Osmanlı İlişkileri: 18. ve 19. Yüzyıllar," *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*, ed. Pablo Martin Asuero, çev. Peral Bayaz Çarum (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006), 236-237.
[83] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İspanya Ahkâm Defteri*, A.DVNS.DVE.d 047/2, s.4, hüküm 4, 7 ve 8.
[84] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İspanya Ahkâm Defteri*, A.DVNS.DVE.d 047/2, s.4, hüküm 5, s.5, hüküm 11.

göndermişti. Edirne'ye yazılmış olan emrin üslubundan bu bölgedeki yol güvenliğinin ciddi bir sorun olduğu ve görevlilerin defalarca uyarıldığı anlaşılmaktadır. Sonuç olarak İspanyol elçisi Bouligny de Osmanlının 18 . yüzyılda yaşadığı asayiş sorunundan payına düşeni almıştır.[85]

İspanya elçiliği İstanbul'daki İspanyol esirlerin serbest bırakılması için de uğraşıyordu. Bouligny'nin ricası ve Osmanlı devletinin de bir iyi niyet göstergesi olarak İstanbul tersanelerinde çalışan 40 İspanyol esir serbest bırakılmıştı. Boğaz kaleleri ve Osmanlı sahillerindeki görevlilere bu esirlerin ülkelerine güvenle dönmeleri ve onlara her türlü yardımın yapılması emredilmişti. Cezayir, Tunus ve Trablus ocakları da esirlerin İspanya'ya dönüşüne müdahale etmeyeceklerdi.[86]

Osmanlı-İspanya yakınlaşması 1787-1792 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşları sırasında önem kazanmıştı. İspanya'yı Rusya'ya karşı birlikte hareket etmek için ikna görevi ile Ahmed Vasıf Efendi 1787 yılında İspanya'ya gönderildi. Vasıf Efendi'nin amacı Cebelitarık boğazının Rus geçişine kapatılması idi.[87] Aynı amaçla Ahmed Azmi Efendi de Fas'a gönderildi.[88] Bouligny İspanya devletinin tarafsız durumunu koruyarak, askeri işbirliği önerilerini reddettiğini bildirdi. Ancak devletinin Osmanlı devleti ile Avusturya ve Rusya koalisyonu arasında arabuluculuk yapmayı teklif ettiğini de ekledi. Osmanlı devleti ise savaşa düşmanlarının sebep olduğunu ve onlardan bir barış teklifi gelene kadar savaşa devam edileceğini belirtmiş ancak İspanya devletinin gösterdiği ilgiden memnun olduğunu da söylemişti.[89] III.Selim 1789 yılında tahta çıktığı zaman İspanya kralı IV.Carlos (1788-1808) Osmanlı Devleti ile imzalanan ahidnamenin ve dostluğun devam edeceği ümidinde olduğunu iletmişti.[90]

Fransız İhtilalinden Sonraki Gelişmeler

Fransız İhtilâli Avrupa'daki bütün sosyal, ekonomik ve diplomatik dengeleri sarstı. İhtilâlden sonra Avrupa devletleri ihtilali ezmek için koalisyonlar kurdular. 18. yüzyılın sonunda da devam eden bu mücadelede iki taraf vardı. Birincisi Fransa ile işgal ettiği veya ittifak imzalamaya zorladığı Hollanda, Danimarka, İsveç ve İspanya (1796'dan itibaren) idi. İkinci taraf ise İngiltere, Avusturya, Prusya,

[85] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İspanya Ahkâm Defteri*, A.DVNS.DVE.d 047/2, s.4, hüküm 9.
[86] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *İspanya Ahkâm Defteri*, A.DVNS.DVE.d 047/2, s.4-5, hüküm 10.
[87] Hadiye Tuncer, Hüner Tuncer, Osmanlı Diplomasisi ve Sefaretnameler (Ankara: Ümit Yayıncılık, 1997), 85-94 ve Beydilli, "İspanya", 168.
[88] Beydilli, "İspanya", 168.
[89] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Hariciye, no. 8860.
[90] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Cevdet Hariciye, no. 5624 ve 1545.

Rusya ve Napoli idi.[91] Osmanlı devleti ise tarafsız kalarak Avrupa'daki gelişmeleri izlemeye karar vermişti. Tarafsız bir başkent olarak İstanbul İngiliz ve Fransız yanlısı diplomatlar için bir savaş alanı haline gelmişti. Bu kritik zamanda Reisü'l-küttâb'ın görevi İngiliz ve Fransız tarafları arasında bir denge sağlamak ve iki tarafı da küstürmemekti.[92]

İspanya, Avrupa'daki diğer monarşiler gibi Fransız İhtilâlinden rahatsız olmuştu. Başlangıçta Osmanlı devleti gibi tarafsız kalmayı seçmişti. Fakat Fransız kralı XVI. Louis'nin idamından sonra İspanya Fransız karşıtı koalisyona katıldı ve 1793 tarihinde Fransa'ya savaş ilan etti. Ancak İspanyol kuvvetleri yenildi ve Fransızlar Bilbao, San Sebastian ve Figueres'i işgal ettiler. İspanya 22 Temmuz 1795 tarihinde Fransa ile ağır şartlarda barışa zorlandı.[93] İspanya Başvekili Manuel de Godoy İngiliz ve Fransız güçleri arsında tarafsız kalmanın güçlüğünü düşünerek ittifak için Fransa'ya yanaştı.[94]

İspanya San Ildefonso antlaşması ile 18 Ağustos 1796 tarihinde İngilizlere karşı Fransa ile bir ittifak imzaladı.[95] Bu ittifakın temel sebebi İspanya'daki İngiliz karşıtı duygulardı. Katolik bir monarşi olarak İspanya'nın Fransız ihtilaline veya onun ideolojisine sempati ile yaklaşmadığını düşünebiliriz. Diğer yandan İngilizler 16. yüzyıldan beri Amerika ve Akdeniz'deki İspanyol çıkarlarına zarar vermekteydiler.[96] Fransız bakış açısından ise İspanyol donanması ile birleşen Fransız armadası Akdeniz'de İngiliz üstünlüğüne son verebilirdi. Bu ittifakın bir sonucu olarak birleşik Fransız-İspanyol donanması 1798 yılında Osmanlı hakimiyetindeki Mısır'ı istila etti.[97]

Osmanlı devleti Mısır'ı istila eden Fransa'ya savaş ilan etmiş ancak Fransız filosuna destek veren İspanya'ya yönelik düşmanca bir tutum takınmamıştı. Fransız elçisi Ruffin Yedikule zindanına

[91] Alexander H. De Groot, "Dragomans' Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829," *Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive*, www.let.leidenuniv.nl/tcimo/tulp/Research/ahdg3.pdf, 10 Ocak, 2008, 2.

[92] Fransız ihtilalinin Osmanlı-İspanya ilişkilerine etkileri için bkz. Hüseyin S. Tabakoğlu, "The Impact of the French Revolution on the Ottoman-Spanish Relations," *Turkish Studies: International Periodical For the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, ed. Mustafa S. Kaçalın, Mehmet Dursun Erdem, cilt 3/1. (Kış 2008) ve Orhan Koloğlu, "Fransız Devrimi ve Osmanlı Diplomasisi," Çağdaş Türk Diplomasisi ve 200 Yıllık Süreç (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1999), 14-15.

[93] La Paz de Basilea bkz. *Historia de Espana*, 655.

[94] "Spain." *Encylopedia Britannica*. 2007. Encylopedia Britannica online. 6 Kasım. 2007. http://www.britannica.com/eb/article-70426.

[95] El Tratado de San Ildefonso bkz. *Historia de Espana*, 666.

[96] Godechot, Hyslop, Dowd, *The Napoleonic Era in Europe* (New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971), 104.

[97] Ibid. 105.

kapatıldığı zaman İspanya orta elçisi Juan de Bouligny Osmanlı devletindeki Fransız çıkarlarını korumayı üstüne almış ve Ruffin'ın serbest bırakılması için uğraşmıştı.[98] Fransız donanmasına verilen İspanyol desteğinden rahatsız olan Osmanlılar Bouligny'ye şu soruları sordular: "*İspanya hükümeti Fransa'nın Mısır'ı istila planından haberdar mıydı? Fransız-İspanyol ittifakının hedefi kimdi?*" ve son olarak: "*Fransız donanması içindeki İspanyol gemilerinin durumu neydi? Ayrı seyretmek için emir almışlar mıydı?*" Osmanlı tarafı İspanyol gemilerini de hedef almak istemediği için durumu anlamaya çalışıyordu.[99] İspanya başvekaletinden gelen cevaba göre İspanya Fransa ile ittifakına rağmen Osmanlı Devleti'nin düşmanı değildi. İspanya ayrıca Fransa'nın Mısır'daki kuvvetlerini takviye etmeyi planladığını da Osmanlı tarafına iletmişti.[100]

Bouligny bu sorulara cevap olarak donanmanın faaliyetlerinden haberi olmadığını. Fakat İspanya kralının Osmanlı devleti ile dostane ilişkileri sürdürmek istediğini iletti. Osmanlı devleti ise ciddi şüphe içindeydi. Çünkü İspanya Fransa'nın etkisi altına girmişti. Buna ek olarak alınan istihbarata göre Akdeniz'deki İspanyol konsoloslukları Fransız filosunun lojistik ihtiyaçlarının karşılanmasına yardımcı oluyordu.[101]

Bu istihbaratın ve Rus ve İngiliz elçileri, General Tamara ile Lord Elgin'in baskıları sonucu Osmanlı devleti İspanya'ya 1 Ekim 1799'da bir nota verdi. Bu notaya göre Osmanlı devleti İspanya ile 1782 yılında imzalanan antlaşmaya sadık kalmış ve hatta İspanya Fransa'nın müttefiki olduğu halde İspanya ile dostane ilişkileri korumuştu. Bununla birlikte Bouligny Fransız çıkarlarının hizmetkarı olmuş ve muhtemelen İspanya kralının verdiği talimatların dışına çıkmıştı. Bouligny Akdeniz'deki İspanyol konsoloslarına Fransız filosuna yardım talimatı vermekle suçlanıyordu. Bu sebepten dolayı İspanya orta elçisi Don Juan de Bouligny Osmanlı devleti ile savaş halinde olan Fransızlara yardım etmekle suçlanıp *persona non grata* ilan edilmiş ve Osmanlı topraklarını iki hafta içinde terketmesi istenmişti.[102]

Bouligny'nin görevden alınması isteği Osmanlı devletinin Viyana elçisi İbrahim Afif tarafından buradaki İspanyol temsilcisine iletilmişti. Bouligny ile birlikte yine Fransız etkisi altında olan İsveç

[98] J. W. Zinkeisen, *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa* (GOR), cilt. VII, 62.
[99] Zinkeisen, GOR, VII, 63.
[100] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hatt-ı Hümayun*, no. 5625.
[101] Ibid, Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Cevdet Hariciye*, no. 1650.
[102] Zinkeisen, GOR, VII, 64 ve ayrıca bkz. Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hatt-ı Hümayun*, no. 5836.

ve Hollanda temsilcileri D'Ohhson ile Van Dedem[103] de aynı suçlama ile sınırdışı edilmişlerdi.[104] Bu Fransız yanlısı diplomatların sınırdışı edilmesinde İngiltere ve Rusya temsilcilerinin Osmanlı devleti üzerindeki baskıları da etkili olmuştur. İspanya, İstanbul'daki temsilciliğine Mayıs 1800'de Lahey maslahatgüzarı olan Chevalier de Correl'i atamıştı.[105] Lord Elgin ve General Tamara bu yeni İspanyol elçisinin İstanbul'a gelişini Fransız yanlısı bir politika değişikliğine sebep olacağını düşünerek engellemeye çalışıyorlardı.[106] Sonuç olarak Prusya elçisi Von Knobelsdorf'un General Tamara'yı ikna etmesi ile Correl'in İstanbul'a gelişine izin verilmiş ve yeni İspanyol elçisi Mayıs 1801'de İstanbul'a varmıştı.[107]

Sonuç

Osmanlı ve İspanya devletleri 16. yüzyılda Akdeniz merkezli bir güç mücadelesine girişmişler ve bu çatışma Avrupa politikalarını da etkilemişti. 16. yüzyılın sonunda bu iki büyük devlet başka öncelikler için Akdeniz merkezli çatışmayı bir daha dönmemek üzere ansızın terketmişlerdi. 17. yüzyıla gelindiğinde İspanya ve Osmanlı devletleri ünlü tarihçi Von Ranke'nin de belirttiği gibi eski güçlerini kaybetmeye başlamışlar ve imparatorlukları diğer Avrupa güçlerince hedef alınmıştı. 18. yüzyılda benzer bir kurumsal yıpranma ve güç kaybı yaşayan bu iki sanayi öncesi imparatorluk yine benzer tarz reform uygulamalarına girişmişti.

18. yüzyıl Bourbon reformlarının bir parçası olan ticari amaçlı diplomatik açılım sayesinde İspanya Kralı III. Carlos Don Juan de Bouligny'i İstanbul'a göndermişti. 1779 yılında İstanbul'a gelen İspanyol heyetinin amaçları Osmanlı devleti ile doğrudan siyasi ve ekonomik ilişkiler kurmak ve Kuzey Afrika gazilerinin İspanyol gemi ve sahillerine akınlarını engellemekti. Diğer taraftan Osmanlı tarafının İspanya ile ilişkileri normalleştirmek ve ticari bağ kurmak gibi bir önceliği yoktu. Onlar daha çok böyle bir yakınlaşmadan elde edebilecekleri siyasi menfaatlari düşünmüşlerdi. Sonuç olarak, İspanyol heyetinin bu yönde hiçbir amacı olmamasına reğmen Osmanlılar İspanya devleti ile barış ve ticaret antlaşmasının yanında bir de tarafsızlık antlaşması imzalamayı başarmışlardır. Bu tarafsızlık antlaşmasının imzalanması Osmanlı için diplomatik bir başarı olmuştu. Çünkü bu antlaşma dış çevrelerde gizli bir ittifak olarak algılanmış ve Rusya ve Avusturya'da tedirginliğe sebep olmuştu.

[103] Baron Frederik Gysbert van Dedem van de Gelder Ağustos 1785'den beri İstanbul'daydı. Fransız ihtilaline sempati duyan, Fransız yanlısı birisi olarak bilinirdi. Bkz. Alexander H. De Groot, "Dragomans' Careers...", 3-7.
[104] Beydilli, "İspanya", 168.
[105] Zinkeisen, GOR, VII, 65.
[106] Başbakanlık Osmanlı Arşivi, *Hatt-ı Hümayun*, no. 5843.
[107] Beydilli, "İspanya", 168.

Böylece Rusya'nın Akdeniz'deki faaliyetlerine yönelik önemli bir caydırıcı etken elde edilmişti.

Don Juan de Bouligny 1783'ten sınırdışı edildiği 1799 yılına kadar İspanya devletinin İstanbul'daki ilk daimi elçisi olarak görev yapmıştı. İspanyol elçiliğinin kuruluşunu yapmış, gerekli tercüman kadrolarının yetiştirilmesi için uğraşmış ve ayrıca Osmanlı devletindeki İspanyol esirlerin serbest bırakılması için çabalamıştı. Fransız İhtilâli ile birlikte Avrupa'daki diplomatik dengeler değişmiş ve Fransız yanlısı ve karşıtı diplomatlar arasında bir kutuplaşma ortaya çıkmıştı. İstanbul, tarafsız bir başkent olarak bu diplomatik çatışmanın yaşandığı önemli bir şehirdi. İspanya Fransa ile ittifak imzalamayı tercih edince İspanyol elçisi Bouligny de Fransız yanlısı tarafa kaymış ve Fransızların Mısır'ı istila girişimine yardımcı olmakla suçlanmıştı. Ancak buna rağmen Osmanlı ile İspanya arasındaki dostane ilişkiler devam etmişti.

Sonuç olarak, Fransız ihtilâlinden sonra İspanya ve Osmanlı devletleri Fransız istilasına maruz kalmışlar ve gerek güç kaybı gerekse de Fransız ihtilalinin topraklarına getirdiği milliyetçilik fikirleri ile geniş imparatorluklarını kaybetmişlerdi. 19. yüzyılda her iki devlet de benzer anayasal süreçlerden geçmişti. 1782 sonrası dönemde iki devletin birbiri aleyhine düşmanca bir politikası olmamış, ve hatta I. Dünya Savaşında tarafsız kalan İspanya, Osmanlı devletinin çıkarlarını korumayı üzerine almıştı. 20. yüzyılda demokrasilerinde benzer kesintiler yaşayan Türkiye ve İspanya Avrupa Birliğini bir hedef olarak görmüşlerdi. İspanya bu hedefini gerçekleştirmiş, Türkiye ise Avrupa Birliği ile katılım müzakerelerini devam ettirmektedir. 21. yüzyılda İspanya ve Türkiye devletleri gelecek için benzer bir rüyayı paylaşmakta ve Doğu ile Batı'nın çatışmasını temsil eden eski düşmanlar, bugün Doğu ve Batı arasında yakınlaşmayı sağlayacak olan Birleşmiş Milletlerce desteklenen Medeniyetler İttifakı projesinin eş başkanlığını yapmaktadırlar.

KAYNAKÇA

Arşiv Kaynakları

Başbakanlık Osmanlı Arşivi:
İspanya Ahkâm Defteri. *ADVNS.DVE.d 047/2.*
Cevdet Hariciye. No. 8860.
Cevdet Hariciye. No. 1650.
Cevdet Hariciye. No. 4420.
Cevdet Hariciye. No. 5624.
Cevdet Hariciye. No. 1545.
Hatt-ı Hümayun. No. 5836.
Hatt-ı Hümayun. No. 5843.

Hatt-ı Hümayun. No. 5625.

Kitaplar

AHMET CEVDET. *Tarih-i Cevdet*. İstanbul: Matbaa-i Osmaniye, 1309 (1891).

ARIKAN, Muzaffer, Paulino Toledo. *XIV.-XVI. Yüzyıllarda Türk-İspanyol İlişkileri ve Denizcilik Tarihimizle İlgili İspanyol Belgeleri*. Ankara: Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Karargah Basımevi, 1995.

BEYDİLLİ, Kemal. *1790 Osmanlı-Prusya İttifakı: Meydana Gelişi, Tahlili, Tatbiki*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, 1984.

BRAUDEL, Fernand. *The Mediterranean and the Mediterranean World in the Age of Philip II*. Cilt II. Çev. Sian Reynolds. Londra: Fontana/Collins, 1976.

DİN, Gilbert C. *Francisco Bouligny: A Bourbon Soldier in Spanish Louisiana*. Batan Rouge and London: Louisiana State University Press, 1993.

ELLİOTT, J. H. *Imperial Spain 1469-1716*. Londra: Penguin Books, 2002.

GALATİ, Fisher. *Türk Cihadı ve Alman Protestanlığı 1551-1555*. Çev. Nevâl Öke. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, 1992.

GODECHOT, Hyslop, Dowd. *The Napoleonic Era in Europe*. New York: Holt, Rinehart and Winston, 1971.

HESS, Andrew C. *The Forgotten Frontier: A History of the Sixteenth-Century Ibero-African Frontier*. Chicago: The University of Chicago Press, 1978.

JORGA, Nicolae. *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*. Cilt. IV. Çev. Nilüfer EPÇELİ, Kont. Kemal Beydilli. İstanbul: Yeditepe Yayınevi, 2005.

KURAT, Akdes Nimet. *Türk-İngiliz Münasebetlerinin Başlangıcı ve Gelişmesi (1553-1610)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1953.

LEE, Stephen J. *Avrupa Tarihinden Kesitler 1494-1789*. Çev. Ertürk Demirel. Ankara: Dost Kitabevi, 2004.

MERRİMAN, John. *A History of Modern Europe: From the Renaissance to the Present*. New York and London: W. W. Norton and Company, 2004.

ORTİZ, Antonio Dominguez. *Carlos III y la Españа de la Ilustracion*. Madrid: Alianza Editorial, 1990.

RANKE, Leopold von. "Onaltıncı ve Onyedinci Asırda Osmanlılar ve İspanya Krallığı." *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*. Vol. VI. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971.

RECİO, Luis M. E, Agustin G. Enciso, Teofanes E. Lopez, MAXİMİLİANO B. Gozalo, Rafael T. Sanchez. *Historia de Espana: Los Borbones en el Siglo XVIII, 1700-1808*. Madrid: Editorial Gredos, 1991.

UZUNÇARŞILI, İ. H. *Osmanlı Tarihi*. Cilt IV. Bölüm I. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1978.

_____ *Osmanlı Tarihi*. Cilt IV. Bölüm II. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1983.

ZİNKEİSEN, J. W. *Geschichte des Osmanischen Reiches in Europa*. Cilt: VII. Gotha: 1863.

Makaleler

ABOU-EL-HAJ, Rifa'at Ali. "Ottoman Diplomacy at Karlowitz." *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004: 89-113.

ACEİTUNO, Antonio Jurado. "Bir Filolog Olarak Dragoman." *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*. Ed. Pablo MARTİN Asuero. Çev. Peral Bayaz Çarum. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006: 217-233.

ARI, Bülent. "Early Ottoman Diplomacy: Ad Hoc Period." *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004: 36-65.

BERRİDGE, G. R. "Dragomans and Oriental Secretaries in the British Embassy in Istanbul." *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. A. Nuri Yurdusev. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004: 151-166.

BEYDİLLİ, Kemal. "İspanya." *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*. Cilt 23. İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı Yayınevi, 2001: 162-170.

CORRALES, Eloy Martin. "İspanya-Osmanlı İlişkileri, 18. ve 19. Yüzyıllar." In *İspanya-Türkiye: 16. Yüzyıldan 21. Yüzyıla Rekabet ve Dostluk*. Ed. Pablo Martin Asuero. Trans. Peral Bayaz Çarum. İstanbul: Kitap Yayınevi, 2006: 235-254.

DE GROOT, Alexander H. "Dragomans' Careers: Change of Status in Some Families Connected with the British and Dutch Embassies at Istanbul 1785-1829." *Turkology Update Leiden Project Working Papers Archive*. www.let.leidenuniv.nl/tcimo/tulp/Research/ahdg3.pdf 10 Ocak, 2008.

ELLİOTT, John H. "The Decline of Spain." *Past and Present*. No. 20 (Kasım, 1961): 52-75.

GUİLMARTİN, John F. "The Tactics of the Battle of Lepanto Clarified: The Impact of Social, Economic and Political Factors on Sixteenth Century Galley Warfare." *New Aspects of Naval History: Selected Papers Presented at the Fourth Naval History Symposium, United States Naval Academy 25-26 October 1979*. Edited by Craig L. SYMONDS. Annapolis, Maryland: the United States Naval Institute, 1981: 41-65.

HESS, Andrew C. "The Moriscos: An Ottoman Fifth Column in Sixteenth-Century Spain." *The American Historical Review*. Cilt 74 (Ekim 1968): 1-25.

HUREWİTZ, J. C. "The Europeanization of Ottoman Diplomacy: The Conversion From Unilateralism to Reciprocity in the Nineteenth Century." *Belleten*. XXV. No. 99 (Temmuz, 1961): 455-466.

KAMEN, Henry. "The Decline of Spain: A Historical Myth?" *Past and Present*. No. 81 (Kasım, 1978): 24-50.

KOLOĞLU, Orhan. "Fransız Devrimi ve Osmanlı Diplomasisi." *Çağdaş Türk Diplomasisi: 200 Yıllık Süreç*. Ankara: Türk Tarik Kurumu Basımevi, 1999: 13-19.

KUMRULAR, Özlem. "Koron Seferi: Uzak Topraklarda İmkansız Misyon." *Toplumsal Tarih*. No. 127 (Temmuz 2004): 76-79.

KÜRKÇÜOĞLU, Ömer. "The Adoption and Use of Permanent Diplomacy." *Ottoman Diplomacy: Conventional or Unconventional?* Ed. Nuri Yurdusev. Hampshire: Palgrave Macmillan, 2004: 131-150.

NAFF, THOMAS. "Reform and the Conduct of Ottoman Diplomacy in the Reign of Selim III, 1789-1807." *The Journal of American Oriental Society* (1963): 295-315.

RANKE, Leopold von. "Onaltıncı ve Onyedinci Asırda Osmanlılar ve İspanya Krallığı." *Batı Dillerinde Osmanlı Tarihleri*. Cilt VI. Çev. Halit İlteber. İstanbul: Türkiye Yayınevi, 1971: 115-211.

SAVAŞ, Ali İbrahim. "Genel Hatlarıyla Osmanlı Diplomasisi." *Osmanlı*. Cilt I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999: 643-659.

TABAKOĞLU, Hüseyin Serdar. "The Re-Establishment of the Ottoman-Spanish Relations in 1782." *Turkish Studies: International Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*. www.turkishstudies.net. Ed. Atabey Kılıç, Sibel Üst. Cilt 2/3 (Yaz 2007): 496-524.

_____ "The Impact of the French Revolution on the Ottoman-Spanish Relations." *Turkish Studies: International*

Periodical for the Languages, Literature and History of Turkish or Turkic. www.turkishstudies.net. Ed. Mustafa S. Kaçalın, Mehmet Dursun Erdem. Cilt 1/3 (Kış 2008): 335-354.

_____ "Osmanlı ile İspanya Müslümanları Arasındaki İlişkiler." *Kültür: Üç Aylık Kültür, Sanat, Araştırma Dergisi, Endülüs Özel Sayısı* (Sonbahar 2007): 22-25.

YALÇINKAYA, Mehmet Alaaddin. "Bir Avrupa Diplomasi Merkezi Olarak İstanbul 1792-1798 Dönemi İngiliz Kaynaklarına Göre." *Osmanlı*. Cilt I. Ankara: Yeni Türkiye Yayınları, 1999: 660-675.

İnternet Kaynakları

http://www.cervantesvirtual.com/servlet/SirveObras/01371307544582795222257/p0000001.htm, 7 Mayıs, 2007.

"Spain." *Encylopedia Britannica Online*. 6 Kasım 2007. www.britannica.com/eb/article-70425.